

УДК 316.74:81:378.011.3-057.87 (477 + 437)
DOI: 10.24919/2522-4557.2017.40.117005

Євгенія ІЩУК
orcid.org/0000-0003-0255-6216

ПРОБЛЕМИ КОМУНІКАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ТА ЧЕСЬКИХ СТУДЕНТІВ ПЕРШОГО КУРСУ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

У статті увагу зосереджено на особливостях та труднощах вербальної комунікації студентів першого курсу україністики в навчальному процесі. Розглянуто можливі причини виникнення таких проблем та способи їхнього уникнення. Також зазначені окремі регіональні ознаки української та чеської мов і діалектів. Запропоновано моделі успішного сприйняття навчального матеріалу.

Ключові слова: комунікація, живе спілкування, вимова, українська та чеська мова, навчальний процес, розмовна мова.

Євгенія ІЩУК

ПРОБЛЕМЫ КОММУНИКАЦИИ УКРАИНСКИХ И ЧЕШСКИХ СТУДЕНТОВ ПЕРВОГО КУРСА В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ

В статье внимание обращено на особенности и трудности вербальной коммуникации студентов первого курса украинистики в учебном процессе. Рассмотрены возможные причины возникновения данных проблем и способы их устранения. Также описаны региональные черты украинского и чешского языков и диалектов. Приведены модели эффективного восприятия учебного материала.

Ключевые слова: коммуникация, живое общение, произношение, украинский и чешский язык, учебный процесс, разговорный язык.

Часто під час навчання за кордоном студенти стикаються з міжмовною проблемою. Йдеться про вербальну комунікацію зі своїми одногрупниками-іноземцями або носіями мови, у країні якої вони проживають і навчаються.

Постановка проблеми. Перш за все, варто пригадати, що саме являє собою термін *комунікація*. Відповідно до трактування, поданого в енциклопедії «Сучасна лінгвістика» Олени Селіванової, комунікація – це цілеспрямований процес інформаційного обміну між двома і більше сутностями за допомогою певної семіотичної системи [1, 243]. У цій статті ми розглядатимемо власне вербальну комунікацію студентів як один із аспектів спілкування,

© Іщук Євгенія, 2017

тобто «соціально зумовленого процесу обміну інформацією між людьми в різних сферах їхньої пізнавально-трудової та творчої діяльності» [1, 244].

Беручи до уваги той факт, що українська та чеська мови належать до однієї групи споріднених мов індоєвропейської мовної сім'ї, тобто вони є слов'янськими мовами, вірогідність порозуміння між носіями західнослов'янської та східнослов'янської мовних підгруп є доволі високою. Особливо це притаманно молодій генерації, оскільки однолітки якимось чином завжди знаходять спільну мову під час спілкування. Це пов'язано, в більшості випадків, зі схожістю інтересів, із подібним світоглядом і з тотожним баченням тієї чи тієї ситуації.

Мета статті – розглянути проблематику живого спілкування студентів-іноземців, охарактеризувати причини виникнення міжмовних проблем та узагальнити способи їхнього подальшого уникнення.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи взаємини чеських та українських студентів протягом їхньої безпосередньої комунікації в процесі навчання в іноземному університеті, можна зазначити певні проблемні випадки, зумовлені різними причинами, серед яких, перш за все, специфічні особливості самої мови спілкування на різних рівнях мовної структури та графічного відтворення.

Адже, без перебільшення можна сказати, що вказані слов'янські мови подібні між собою, але граматично правильна вимова значної кількості слів все ж таки у них відрізняється. Як відомо, чеській мові притаманні приголосні та голосні звуки з діакритичними знаками. Правилами їхньої вимови не потрібно нехтувати, оскільки від неправильного прочитання певного слова може абсолютно змінитися його значення. Наприклад, іменник *ч. past* / *укр. капкан* та дієслово *ч. pást* / *укр. пасти* відрізняються між собою лише довготою кореневого голосного. Довгота голосного використовується як розрізнявальний фактор не лише для лексичного значення слова, але є також дуже поширеним способом для вираження інших граматичних значень, зокрема, граматичного значення відмінка, наприклад, Знахідний відмінок *ч. ulici* / *укр. вулицю* та Орудний відмінок *ч. ulicí* / *укр. вулицею*, або вказівкою частиномовної приналежності окремих лексем: іменник *ч. dráha* / *укр. дорога*, пор. прикметник *ч. drahá* / *укр. дорога* (див. вище згадані приклади або також *ч. řádit* / *укр. встановлювати* та *ч. řádit* / *укр. бушувати*).

Часто під час вимови подібних слів український та чеський студент зіштовхуються із проблемою взаємного порозуміння. В такому випадку допомагає контекст, оскільки не важко зрозуміти, що особа намагалася сказати, якщо відомо про предмет розмови.

В українській мові для студентів чеського походження першочерговою є проблема вимови та написання *u* та *i*. Варто зазначити, що в чеській граматиці також широко використовуються тверде (*ч. u / ý*) та м'яке *i* (*ч. i / í*), але, на відміну від української, в чеській мові вони читаються практично однаково. Саме тому спостереження за чеськими студентами-першокурсниками свідчать

про те, що, наприклад, такі дієслова як *відвідувати*, *представитися*, *одружитися* тощо для них є доволі проблематичними для вимови та написання.

Наступною проблемою є неправильне трактування значень слів. Перш за все, це пов'язано із чесько-українською міжмовною омонімією, про яку тепер є значна кількість досліджень. Чимало слів, які досить подібні формально, тобто звучать приблизно однаково, у чеській мові мають інше значення, на відміну від українських. Продемонструємо це прикладами:

Таблиця 1

Чесько-українська міжмовна омонімія				
<i>чес.</i>	<i>укр.</i>		<i>укр.</i>	<i>чес.</i>
čárka	кома		чарка	sklenka
osud	доля		осуд	odsudek
náкуп	запіканка		накип	sedlina
pečivo	хлібобулочні вироби		печиво	sušenky
batoh	рюкзак		батіг	bič
květen	травень		квітень	duben
čumák	ніс		чумак	drožkář
druh	вид		друг	kamarád
holka	дівчина		голка	jehla
hrad	замок		град	kroupy

Зафіксовані та подані нами в *таблиці 1* матеріали є яскравим прикладом того, що часто може викликати труднощі в різних комунікативних ситуаціях.

Ще одним фактором для виникнення комунікативних проблем у процесі навчання студентів є переймання слів-паразитів або використання елементів розмовної мови у відповідних носіїв чеської та української мов. Особливо це стосується студентів-першокурсників, котрі знаходяться лише на початковій стадії вивчення мови.

Чимало чеських студентів як носіїв мови походять з різних куточків країни. Подібно, як і в Україні, практично кожному регіону Чехії властиві свої діалекти та наріччя. Візьмемо для прикладу місто Брно. Столиця Моравії, перш за все, відома своїм специфічним діалектом, точніше, варіантом розмовної чеської мови, який дістав назву *укр.* «гантец» / *ч.* «hantec». Це своєрідне поєднання німецької літературної мови, австрійських та південно-німецьких наріч, розповсюдження яких на території сучасної Чехії носить історичний характер. Серед найвідоміших слів гантецу можна виокремити такі:

Таблиця 2

<i>Приклади слів</i>		
<i>гантец</i>	<i>чес. норм.</i>	<i>укр.</i>
šalina	tramvaj	трамвай
šalinkarta	jízdenka	проїзний квиток на трамвай
škopek	pivo	пиво
hokna	práce	робота
baštit	jíst	їсти
fusakle	ponožky	шкарпетки

Також слід не забувати про те, що в усіх чеських студентів, котрі проживають в інших містах та їхніх околицях, назви деяких предметів, дій чи властивостей інколи можуть суттєво відрізнятися від унормованих мовних стандартів. Наприклад, в околицях Моравсько-Слезського краю люди вимовляють чеський склад *tě* як *če* (ч. *ještě – ešče* / укр. *це*), приголосний *v* як *f* (ч. *včela – fčela* / укр. *бджола*), уже нам відомий з попередніх прикладів укр. *трамвай* місцеві жителі Острави називають ч. *elektrika* або ч. *lokalka*, що для студентів-початківців є доволі незвичним явищем.

Стосовно чеської розмовної мови в цілому, то у більшості випадків український студент, який вивчає літературно нормовану чеську мову в навчальних закладах Чеської Республіки, не розумітиме окремі варіанти неправильно використаних слів. Так, зокрема, форму дієслова ч. *jsem* / укр. *я є*, утворену від інфінітива дієслова ч. *být* / укр. *бути*, можна часто почути в живому мовленні у варіанті *su*, котрий є граматично неправильним та не використовується на письмі. Ненормативними слід вважати також такі іменники, як *strejda* (ч. *strýc*) / укр. *дядько*, *žvejkačka* (ч. *žvýkačka*) / укр. *жувальна гумка*, або прикметники *bejvalej* (ч. *bývalý*) / укр. *колишній*, *dobrej* (ч. *dobrý*) / укр. *добрий* та ін.

Також дуже поширеним явищем є використання у живому мовленні скорочення або навіть перейменування назв деяких установ, будівель чи визначних місць. Наприклад, назва відомого замку та фортеці в місті Брно ч. *Špilberk* / укр. *Шпільберк* нерідко звучить як *Špilas*, що є відгомном вищезгаданого гантецу. Серед наступних можна назвати *Svobodák* (ч. *Náměstí Svobody*) / укр. *площа Свободи*, *Hlavák* (ч. *Hlavní nádraží*) / укр. *Головний вокзал*, *Zvonec* (ч. *Zvonařka*) / укр. *назва вулиці та вокзалу Звонаржка* та інші. Деякі зі слів зустрічаються доволі часто, поступово проникаючи в лексику пересічного студента. Подальше їхнє використання під час спілкування з іншими студентами будь-якої спеціалізації вважається наразі головною проблемою правильної комунікації у країні, мова якої вивчається.

Без перебільшення можна сказати, що за своєю площею Україна належить до великих європейських держав, а тому не дивно, що деякі говірки та діалекти в різних її частинах використовуються і до сьогодні. Наведемо декілька

прикладів: *коцик* (укр. *плед*) / ч. *deka*, *бульба* (укр. *картопля*) / ч. *brambory*, *зуна* (укр. *суп*) / ч. *polévka*, *шпондер* (укр. *бекон*) / ч. *slanina* тощо. Деякі з цих слів будуть незрозумілими і для пересічних українців, не кажучи вже про чеську аудиторію. Тому викладачеві на такі говіркові чи діалектні особливості варто звернути увагу як українських, так і чеських студентів.

На сучасному етапі розвитку українська мова нерідко послуговується кальками з російської. Наприклад, такі слова як *ладно* (укр. *гаразд*) / ч. *dobře*, *стидно* (укр. *соромно*) / ч. *trapně*, *да* (укр. *так*) / ч. *ano*, *желати* (укр. *бажати*) / ч. *přát* тощо можна почути в живому мовленні серед носіїв мови, що є проблемою для тих, хто прагне досконало вивчити та правильно володіти українською літературною мовою.

На основі вищеподаних прикладів можна зробити висновок, що сьогодні існує декілька чинників негативного впливу живої комунікації на іноземних студентів. Перш за все, на студентів-першокурсників, особливо в процесі навчання, чималий вплив має розмовна мова, оскільки неправильно запам'ятовані чи вивчені слова потім надзвичайно важко перевчити та надалі не використовувати при виконанні письмових робіт або спілкування з викладачем чи іншою особою. Іншою причиною є територіальний фактор. Деякі лексеми, що походять з діалектів, наріч чи говірок, не завжди розумітимуть люди, які проживають в інших містах.

Часто студенти першого курсу спілкуються зі старшокурсниками. З одного боку, це позитивно, оскільки ті можуть дати «новачкам» певні настанови та поділитися, хоч і незначним, але своїм уже набутих досвідом. З іншого боку, таку ситуацію можна розглядати і як негативну, адже, щоб досягти в чомусь успіху (в навчанні, роботі тощо), перш за все, необхідно пройти цей етап самостійно, навчаючись на своїх помилках та радіючи здобутим результатам. Лише індивідуальний підхід до вирішення поставленої мети дозволить якнайповніше розкрити потенціал особистості та підсумувати помітні досягнення.

Серед інших факторів виникнення комунікаційних проблем можна також виділити і віковий. Як відомо, система освіти в Чехії та Україні помітно відрізняється. Українські школярі можуть вступати до вищого навчального закладу відразу після закінчення шкільної програми, тобто після одинадцятого класу на відміну від чехів, котрі, зазвичай, після дев'ятого класу продовжують своє навчання у спеціалізованих гімназіях, як правило, наступні чотири роки. Подібне явище частково спостерігається і в Україні, але варто звернути увагу на той факт, що після закінчення спеціалізованого освітнього закладу (училища, гімназії, ліцею тощо) українські студенти мають можливість продовжити здобувати знання вже на третьому курсі університету, в той час як чеські студенти навчаються в університеті, починаючи з першого курсу.

Але не лише цей освітній фактор може бути причиною вікової різниці студентів. Деякі з них вступають до вищих навчальних закладів через певний період часу, а тому зазначена вікова різниця між першокурсниками інколи є

помітною. У таких студентів першого курсу уже давно сформоване доросле життя, на відміну від тих, котрі вступають відразу після школи.

Серед актуальних питань, які потрібно враховувати у змішаній студентській аудиторії, слід зазначити характерні риси менталітету, адже, незважаючи на те, що український та чеський народи належать до слов'янських, представники кожного з них мають свою специфіку. Чимало фольклорних традицій одного народу не відображається у культурі іншого. Це, звичайно, не варто розглядати як проблему комунікації, але про такий фактор не потрібно забувати, оскільки спілкування студентів окремих культур, не лише українських та чеських, але й інших, по-різному впливає на світогляд окремого студента. Дуже часто незнання культурних традицій народу призводить до низки непорозумінь. Так, наприклад, головною стравою різдвяної вечері у Чехії є смажений короп з картопляним салатом. Цікавим є той факт, що на різдвяний стіл не можна готувати будь-яку морську рибу, повинен бути саме запечений або смажений короп. Існує також звичай луску ховати у гаманець і носити її із собою весь рік «на щастя». Не кожному українському студентові відомо про таку давню чеську традицію і, навпаки, чеським одногрупникам буде цікаво дізнатися про 12 пісних страв різдвяної вечері української сім'ї.

Ще одним досить вагомим фактором є адаптація особистості до ритму життя у конкретному середовищі. У нашому випадку, це пристосування студентів-першокурсників до умов проживання в іноземній для них державі. Живучи довший період за кордоном, в новому середовищі, інколи важко простежити швидкий перебіг подій та власну адаптацію в ньому. Для когось це не становить жодної проблеми, оскільки чимало студентів протягом свого навчання в середній школі подорожували з батьками та мали можливість спостерігати за культурою іншої країни на власні очі. Наступним прикладом можна вважати стажування, олімпіади, конкурси чи обмін студентами в процесі міжнародної співпраці двох навчальних закладів. У таких ситуаціях студент якнайповніше стає частиною суспільного життя за кордоном. Можливо, саме цей фактор вважається головною причиною вибору іноземного навчального закладу в подальшому для здобуття вищої освіти.

Але не потрібно нехтувати також тим, що адаптація у різних людей проявляється неоднаково. Найчастіше саме мовний фактор, недостатній рівень живого спілкування, непорозуміння в колективі та власна невпевненість стають головними причинами, чому студенти не продовжують свого навчання та повертаються додому. Особливо це помітно у студентів першого курсу, котрі лише починають свій навчальний процес та знайомляться з навколишнім середовищем і людьми в ньому.

Без сумніву можна сказати, що перелік подібних проблем комунікації між студентами в процесі навчання можна продовжувати далі, визначаючи подальші можливі фактори. Але основним, все таки, залишається індивідуальний підхід студента до вирішення певної ситуації.

Щодо способів уникнення названих проблем, можемо виокремити такі:

➤ студентам першого курсу необхідно працювати над вивченням нової мови ретельніше (особливо, якщо це державна мова спілкування), звертаючи увагу на особливості граматики, вимови та правил вживання. Для цього на сьогодні існує чимало чесько-українських та українсько-чеських навчальних посібників, словників та окремих публікацій. Головним завданням викладача як української, так і чеської мови залишається надання студентам літературних джерел;

➤ звертати увагу студентів на читання додаткової літератури для збільшення їхнього словникового запасу та максимально використовувати різні типи словників у навчальному процесі (тлумачний, орфографічний, словник синонімів, омонімів тощо);

➤ викладачі як носії мови під час спілкування зі студентською аудиторією перш за все повинні надавати перевагу загальноживаним словам, намагатися не використовувати діалекти та, де можливо, уникати запозичених слів;

➤ детально знайомити першокурсників із особливостями культурного життя країни, де вони проживають та навчаються;

➤ найголовніше – підтримувати позитивну атмосферу в колективі і так готувати студентів до нового етапу їхнього життя за кордоном. Адже головною метою кожного викладача не лише української та чеської мови, але й інших, бути корисними для студентів та допомагати їм, стати опорою протягом усього періоду їхнього навчання.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Сьогодні проблема комунікації в будь-якому її вияві вважається однією із найактуальніших проблем суспільства. Дослідженнями комунікативних процесів займається окрема наука – теорія комунікації. Беручи до уваги той факт, що розглянута в нашій статті проблема спілкування сягає своїм корінням давнини, можемо зробити висновок, що ця сфера діяльності людини ніколи не втратить своєї актуальності.

Література

1. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – С. 243–244.

References

1. Selivanova, O.O. (2006). *Suchasna linhvistyka: terminolohichna entsyklopediia [Modern linguistics: the terminology encyclopedia]* (pp. 243–244). Poltava: Dovkillia-K [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 13.11.2017 р.